

Brak podjakona poslije regjenja prema pravu Istočne crkve.

Piše: dr. Janko Šimrak.

1. Subdjakonat se po prvi puta spominje u poslanici pape Kornelija († 252.). Sveti Ignacije († 107.), Klement Aleksandrijski († 125.), Origen († 254.) ne znadu ništa o njemu, već samo napominju biskupe, prezvitere i djakone. Apostolski 69. kanon nabraja koncem III. ili početkom IV. vijeka ovih šest stepena crkvene jerarhije: biskupe, prezvitere, djakone, hipodjakone, štioce (*ἀναγνώστας*) i pjevčike (*ψάλτας*). Ova razdioba ostala je sve do današnjega dana nepromjenjenom u Istočnoj crkvi. Prva tri stepena čine osnove crkvene jerarhije i imaju svoj izvor u božanskom pravu, a zadnja tri ili dva, ako anagnoste i psalte uzmemo kao jedan stepen, ustanovljena su kasnije prema potrebama razgranjene crkvene službe i prema tomu se nipošto ne osnivaju na božanskom, već samo na crkvenom pravu.¹

2. Koncil Tridentski (sess. 24. de sacram. matrim. can. 9) proglasio je za Zapadnu crkvu brak subdjakona, djakona i pre-

¹ Osim ovih stepena nalaze se u zapadnoj crkvi: ostiarius (*πυλωρός*), što se takogjer po prvi puta nalazi u Kornelija, exorcistatus i acolytatus. Benedikto XIV. (1740.—1758.) u svojoj konstituciji „Etsi pastoralis“ dokazuje, da hipodjakonat u Istočnoj crkvi obuhvata akolitat i ostiariat, i to iz molitve kod njegova podjeljivanja: „Gospodine Bože naš, koji po jednom i istom Duhu Svetom svakomu od onih, što su si ih odabrao, dijeliš milosti... sačuvaj ga, Gospodine, u svem neokaljana, dopusti, da ljubi i čast doma tvojega, da stoji uz vrata svetoga hrama tvojega (ostiariat) i da užije svjetiljku šatora slave tvoje (akolitat)“. Cfr. Jacobus Goar, Euchologion sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines div. liturgiae, offic. iuxta usum ecclesiae orientalis. Edit. 2. (Venetiis ex typographia B. Javarina 1730.) pag. 203.

zvitera nevaljanim i ništetnim. Tako je samo obnovio i na novo učvrstio odredbe koncila Lateranskog I. (1123.) i II. (1239.).

A šta je s Istočnom crkvom? Da li tuđe možemo sigurno dokazati, da je hipodjakonat impedimentum dirimens? Drugim riječima, da li zakonodavstvo staro i novo u Istočnoj crkvi drži i smatra ženidbu hipodjakona ništetnom i nevaljanom, a djecu poteklu iz tog braka nezakonitom, ili se možda hipodjakoni smiju upravo onako bračnom svezom svezati, kao anagnoste i psalte? Pitanje je, kako će svatko u prvi mah morati da uvidi, od velike i eminentne važnosti. Ako je hipodjakonat impedimentum dirimens, ako čini ženidbu nevaljanom, onda niti jedno lice ovog reda, ako ne će da primi druge više redove, već hoće da živi kao laik, ne može sklopiti valjane ženidbe, već samo konkubinatu.

Kao što se u zapadnom, tako i u istočnom crkvenom pravu bračne smetnje u glavnome dijele na potpune (*ἀπόλυτα κωλύματα*), što priječe brak sa svakim licem, i na uslovne (*σχετικὰ κωλύματα*), koje brane brak samo s nekim odregjenim licima. Latinski bi ih nazvali impedimenta absoluta i impedimenta relativa. Potpune smetnje dijele se opet na onake, koje sasva uništavaju brak (*ἀνατρεπτικὰ κωλύματα*) i na onake, koje ga čine samo nedozvoljenim (*ἀπαγορευτικὰ κωλύματα*).¹ U pravu Zapadne crkve dolaze pod imenima impedimenta dirimentia et impedimenta impedientia. Pita se dakle, da li hipodjakonat spada među *ἀνατρεπτικὰ κωλύματα*, ili ga moramo možda svrstati u *ἀπαγορευτικὰ κωλύματα*, ili možda ni u jednu, ni u drugu vrstu.

3. Milaš meće sveštenu čin među impedimenta dirimentia i jasno naučava, da je prema Trulskom saboru (692.) brak hipodjakona, koji bi se poslije osvećenja oženili, ništetan i nezakonit. Evo njegovih riječi: „I od toga doba (po Trulskom saboru) važi i danas u pravoslavnoj crkvi pravilo, da oni, koji žele stupiti u službu crkve, mogu se ženiti samo prije nego što će postati ipodjakonima, a čim su to postali, ne smiju se već ženiti, ožene li se pak, podvrgavaju se kazni, i brak se uništava kao nezakonit“.²

¹ Milaš, Pravoslavno crkveno pravo. Zadar 1890. 548. str.; Zhishman, Das Eherecht der orient. Kirche. Wien 1864. str. 212. 213.

² Milaš op. cit. str. 551.

Svakako ne će biti za nas od malene važnosti mnijenje ovog uvaženog istočnog kanoniste.

Do istih rezultata dolazi i znameniti orientalni jurista Jos. Zhishman.¹ Isto brani i dokazuje Papp-Szilágyi de Illyésfalva u „Enchiridion iuris canonici ecclesiae orientalis catholicae“ (M. Varadini 1862.) str. 429 ss., djelo, što ga je napisao osobitim odobrenjem Rimske kongregacije De propaganda fide i prema tomu imade za naše pitanje ne malu važnost, jer ne izražava samo osobno autorovo mišljenje, već i mišljenje crkve. Andrija Schaguna, nesjedinjeni episkop erdeljskih Rumunja, napisao je 1855. crkveno pravo pod naslovom: „Elementa iuris canonici“ u rumunjskom jeziku i usudio se ustvrditi, da je ženidba klericima poslije svetih redova dopuštena. No kako Schaguna u mnogočemu zastranjuje i naučava mnogo toga, što se baš nikako ne može da složi s najprimitivnijim crkvenim zakonima, ne može da imade ni u ovom pitanju ikakova ugleda, osobito kad on ne samo da dopušta brak poslije rukopoloženja hipodjakonima, nego i drugim višim redovima, što je do tad bilo nečuveno.² Zato i jest sam nesjedinjeni metropolita Vlaške ovo djelo proskribirao s motivacijom, da se Schagunina tvrdnja protiv vjeri i mišljenju Orientalne crkve.³

4. Kad smo tako čuli nekoliko izjava modernih jurista Istočne crkve, kojih smo mogli još veliko čislo da nanižemo, obratimo svoj pogled na najstarije crkvene kanone.

Tu pred nama stoje ponajprije Konstitucije i Kanoni apostolski. „Konstitucije svetih apostola“ (*διαταγαι τῶν ἀγίων ἀποστόλων*) sastoje se od osam knjiga. Prvih šest nije ništa drugo, nego raširena „Didaskalia“ t. j. katolička nauka dvanaest apostola i učenika Gospodnjih, koja je napisana vjerovatno koncem trećega vijeka. Sedma knjiga u prvoj svojoj polovini jest opet samo raširena *Didache* (*Διδαχη τῶν δώδεκα ἀποστόλων*), koja je napisana u posljednjim decenijama prvog stoljeća u Siriji, a u drugom dijelu sadržava neke formulare moli-

¹ op. cit. str. 472.

² Evo za primjer samo jedno Schagunino mnijenje. Za impedimentum dirimens kaže on, da je: „jenes kirchliche, bürgerliche oder militärische Verhältnis, welches die Ehe verbietet und ist derart, dass durch dasselbe die Ehe entweder verhindert oder aufgegeben wird“. (Compendium des K. R. Hermanstadt 1868, 75 ss.).

³ Papp-Szilágyi, Enchiridion op. cit. str. 430.

tava i propise o poučavanju katehumeni i o krstu. Osma knjiga pruža razne molitve i formulare za posvete i između ostaloga sačuvana je u njoj čitava najstarija misa. U posljednjoj 47. glavi nalazi se 85 tako zvanih apostolskih kanona, koji rade o izboru, posveti i dužnostima klera. Ovi kanoni nijesu nipošto od apostola sastavljeni, kako im ime kaže, već su uzeti većinom iz koncila Antiohenskog 341. i Laodicenskih (343.—381). Po najnovijem istraživanju Funcka i drugih naučenjaka napisane su Konstitucije apostolske u onom obliku, kako ih mi danas imademo, u 4. stoljeću u Siriji.¹ U šestoj njihovoj knjizi, glavi 17. napisano je ovo: „Biskupu j prezviteru i djakonu velimo, da budu (ostanu) jednožencima, makar im živjele žene, makar umrle. A nije im slobodno, ako ostanu poslije rukopoloženja neženjama, stupiti na novo u brak, ili ako se ožene, s drugima se družiti, već moraju zadovoljni biti s onom, koju su imali, kad su stupali k rukopoloženju. Poslužnicima (*ὑπηρέτας*) i pjevačima i čitaocima i vratarima (*ψαλτωδοὺς καὶ ἀναγνώστας καὶ πλωροὺς*) takogjer nalažemo, da budu jedne žene muževi. Ako prije ženidbe stupe u kler, dopuštamo im, da se ožene, imaju li za to želju, da ih ne stigne kazan, ako pogriješe.“² Prema ovom je jasno, da Apostolske Konstitucije u šestoj knjizi drže episkopat, prezviterat i djakoniat zaprekom braka, a anagnostama (čacima), psaltama (pojačima) i vratarima dozvoljavaju poslije posvete ženidbu. Što se imade razumjeti pod „*ὑπηρέτης*“, ne možemo sa svom sigurnošću reći: *ὑπηρέτης* znači u Demostena vozar, mornar (*ἐρέτης* od *ἐρέσσω*, veslati), a u drugih klasika u opće javni služnik, pomoćnik bilo u vojsci, bilo kod činovnika. I na našem mjestu znači crkveni poslužitelj, ali da li se proteže u užem smislu samo na hipodjakona i on se ovim imenom hoće da označi, ili se možda

¹ Gerhard Rauschen, Grundriss der Patrologie (Freiburg im Br. 1903.) str. 162., 163.; Funck in Theol. Quartalschrift (Tübingen 1892.), 420 sl. apud Rauschen (ib.) nota 1.

² *Ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον καὶ διάκονον εἶπομεν μονογάμους καθίστασθαι, κἄν ζῶσιν αὐτῶν αἱ γυναῖκες, κἄν τεθνήσκουσιν μὴ ἐξείναι δὲ αὐτοῖς μετὰ χειροτονίαν ἀγάμοις οὐδὲν ἐπιγάμον ἔρχεσθαι ἢ γεγαμηκόσιν, ἐτέραις συμπλέεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι, ἢ ἔχοντες ἡλθόν ἐπὶ τὴν χειροτονίαν. ὑπηρέτας δὲ καὶ ψαλτωδοὺς καὶ ἀναγνώστας καὶ πλωροὺς καὶ αὐτοὺς μονογάμους εἶναι κελεύομεν, εἰ δὲ πρὸς γάμον εἰς κλήρον παρέλθωσαν, ἐπιτρέπομεν αὐτοῖς γαμεῖν, εἴτε πρὸς τοῦτο πρόθεσιν ἔχουσιν, ἵνα μὴ ἀμαρτήσαντες κολάσεως τύχωσιν;* apud Zhishman op. cit. str. 468. n. 2.

proteže na druge crkvene službe, koje se iza toga nabrajaju: na čace, pojače i vratare, ne bi se moglo sigurno dokazati. Neki drže, da se na ovom mjestu dopušta ženidba poslije osvećenja samo anagnostama, psaltama i vratarima, a hipodjakoni su isključeni, ako ih je u opće sastavljač Konstitucija našao u Didaskalia, te uvršteni među one, koji se ne smiju ženiti poslije hejrotonije. Ovo mišljenje potvrđuje i 26. kanon apoštolski, što ćemo ga odmah spomenuti.

Jasnije govori 26. kanon apostolski: „Od onih, koji su kao neženje stupili u kler, dopuštamo samo anagnostama — štociocima i pojačima, da se žene, ako hoće“.¹ Kanon evo izričito dopušta poslije posvete brak samo čacima i pojačima, a svima drugima zabranjuje. To veću vrijednost dobiva ova zabrana, što kanoni apostolski izrično spominju *τοὺς ὑποδιακόνους*, ali ih ipak na ovom mjestu ne vrstaju među one, koji se poslije stupanja u kler smiju ženiti. Moramo dakle da tražimo hipodjakone među onim višim redovima, kojima poslije rukopoloženja nije slobodna ženidba i prema tomu su oni biskupima, presbiterima i djakonima u tom pogledu sasvim jednaki. Ako ne ćemo da povučemo ovdje nužne konsekvencije iz premisa, što ih postavlja 69. kanon apostolski, moramo da uzmemo, da on među anagnoste i psalte vrsta i hipodjakone, što sigurno ne će moći niko ustvrditi, ako imade pred očima, kao što rekosmo, da se u kanonima apostolskim posebnim imenom spominju hipodjakoni i da se pretpostavlja njihova služba svima kršćanima dobro poznatom, a nipošto se nigdje ne spominju pod imenima anagnosta i psalta. Dakle iz tog, što nijesu hipodjakoni izrijekom napomenuti, što im nije izrijekom zabranjena ženidba, ne može se ništa izvesti, jer bi se u tom slučaju prema ovom kanonu smjeli ženiti poslije heirotonije biskupi, previteri i djakoni, kad se ni oni izrijekom ne spominju, što se ne će nitko usuditi da rekne, ko samo malo pozna zakone crkvene ovog vremena.

I svjetsko zakonodavstvo shvatilo je dobro ovu odredbu starih apostolskih kanona, pa zato govori Justinian u jednoj svojoj konstituciji od 18. listopada 530. na naredni način: „Premda

¹ *Τῶν εἰς κλήρον προσηλθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀγαγώστας καὶ ψάλτας μόνον. Sr. Σύναγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ὑπὸ Πάλλη καὶ Πότλη (Athenis 1852.—59.) III. 70.*

sveti kanoni ne dopuštaju poslije heirotonije ženidbe ni prezviterima, ni djakonima, ni hipodjakonima, već je dozvoljavaju samo Psaltima i Anagnostima, ipak vidimo, da nekoji prestupajući kanone ragjaju djecu sa ženama, kojih po svećeničkom zakonu ne smjedoše da uzmu. Buduć da je dosad za takav zločin ustanovljen samo gubitak crkvene službe i budući da prema našem zakonu kanoni i gragjanski propisi imaju istu vrijednost, to mi odregjujemo: da ono, što se svetim kanonima svigjalo, imade istu jakost, kao da bi u gragjanskim zakonima bilo sadržano, i da takovim osobama imade biti oduzeta njihova crkvena služba, služenje liturgije i ista svećenička čast.¹ Još se tri Novele pozivlju na ovu konstituciju i zaoštruju stari zakon. Tako 123. od 1. svibnja 564. g. veli: „Ako se koji prezviter ili djakon ili hipodjakon oženi poslije rukopoloženja, to on mora biti izgurao iz duhovnog staleža i predan upraviteljstvu grada, u kojem je bio klerikom, sa svim svojim imutkom“.²

Šesta Novela od 10. ožujka 535. g. propisuje na naredni način: „Uzme li si javno koji prezbiter, djakon ili hipodjakon koju ženu za suprugu, ili si privuče konkubinu, to gubi s mjesta svoju službu i za uvijek je nje lišen“.³ Tako isto 22. Novela od 18. ožujka 536. pozivajuć se na šestu.⁴ Već se iz samoga 26. kanona apostolskoga vidi jasno, da se ne radi tu samo de impedimento impediante, već upravo de impedimento dirimente. Kad on proglašuje ženidbu zabranjenom, to upravo toliko vrijedi, kao da je rečeno, da ona ne može opstojati. Da se on zaista tako imade razumjeti, vidi se iz gore navedene Justinijanove konstitucije od 530. godine, koja nam sigurno najbolje tumači, kako se 26. kanon apostolski shvaćao početkom šestoga vijeka i kakovo je onda bilo mišljenje u crkvi i u državi o brakovima prezvitera, djakona i hipodjakona. Odredivši gore spomenute kazne, nareguje ona dalje „da se djeca, koja su se po-

¹ Voelli et Justelli bibliotheca iuris canonici (Lutetiae Parisiorum 1661.) II. 1260. 1316. apud Zhishman op. cit. 469. not. 1.

² *Εἰ δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὑποδιάκονος ἀγάγηται γαμετήν, ἐκβαλέσθω τοῦ κλήρου, καὶ τῆ βούλῃ τῆς πόλεως, ἐν ἣ κηρικὸς ἦν, μετὰ τῶν ἰδίων πραγμάτων παραδιδόσθω.* 123. Nov. cap. 14; Heimbach, Anecdota (Leipzig 1838.) II. 224. apud Zhishman (ib.) not. 4.

³ Nov. 6. cap. 5.

⁴ Nov. 22. cap. 42.

rodila u tom nezakonitom braku, ne imaju smatrati bračnom, već moraju da dijele sramotu svoga porijetla. Takovu djecu smatramo mi, kao da su potekla iz braka, kojeg označuje zakon incestom i zabranjenim; i to tako, da se ona nesmatraju niti kao naravnim ili izvanbračnim, već sasama nezakonitim¹. Na koncu završuje ovim riječima: „Jer što sveti kanoni zabranjuju, to zabranjujemo i mi svojim zakonima“. Zar nije ovo jasno rečeno? Zar se ovdje očito ne smatra ženidba hipodjaka nevaljanom i ništetnom? Učinio bi ne malu pogriješku, ko bi se usudio ustvrditi, da ove carske novele nijesu izraz mišljenja crkvenih organa i da nam prema tomu one ne imadu da tumače apostolskih kanona. Pitajmo se samo: kakovu je svrhu svjetsko zakonodavstvo imalo s ovim odredbama? Sigurno državi istočnorimskoj bješe malo stalo, da li se smiju hipodjaki ženiti ili ne, da li je njihov brak valjan ili nije, jer od toga ona nije mogla imati nikakove koristi. Mora dakle da su ovi zakoni potaknuti od samih crkvenih poglavara, koji videći, kako mnogi ne mare za stare propise, umoliše cara, da i on svoju reče i evo on je deklarirao jasno i otvoreno njihovo mišljenje, dao je crkvenim kanonima svoju sankciju.

Tako bijaše evo do sedmog stoljeća, a sad da vidimo, šta kaže sabor Trulski (692.) za ženidbu hipodjaka. On će nam najbolje pokazati, kako je crkva razumjela ovaj impedimentum. Justinian II. Rhinotmetes (s odrezanim nosom) naslijedio je na bizantskom prijestolju 685. svoga oca Konstantina IV. i videći mnoga zla, što izilaze iz nezakonitih brakova svećenstva poslije rukopoloženja, preporučí osobitim načinom ocima sabora, da odstrane ljage, što no su nastale od bezbožnih ovih ženidaba. Koncil posluša cara i izdade dva kanona u tom pogledu 3. i 6. U trećem kanonu nalaže se ovako: „Prezviteri, djakoni i subdjakoni, koji se doduše oženiše samo jedanput udovicom ili stupišu po prvi puta u brak nezakonitim načinom poslije rukopo-

¹ Voelli et Justelli bibliotheca op. cit. II. 1260. Posljednje riječi glase u grčkom tekstu: „Τοιούτους γὰρ αὐτοὺς τίθεμεν, ὁποῖους οἱ νόμοι τοὺς ἐξ ἰγκέστων ἢ νεφαρίων τεχθέντας γάμων διορίζουσι, ὥστε μηδὲ φυσικοὺς ἢ νόθους νοεῖσθαι, ἀλλὰ πανταχόθεν ἀπηγορευμένους . . .“ Zhishman str. 475. 476. Dakle djeca, što se rode u braku, koji je sklopljen poslije primljenog hipodjaka, mnogo su više nezakonita, nego naravna i izvanbračna (naturales et spurii liberi).

loženja, treba da su u svoju službu opet namješteni, pošto su bili kroz neko vrijeme odstranjeni od crkvene službe i činili pokoru. Samo se pak po sebi razumije, da njihov nezakoniti brak mora biti razvrgnut.¹ Zar se mogao sabor jasnije i preciznije izraziti? Drugu ženidbu prezvitera, djakona i subdjakona nazivlje on: *ἀδέσμον συνοικέσιον* — nefarium canuigium. A što ovo može drugo značiti, nego da je ovaki brak ne samo zabranjen, već sasma nevaljan i ništetan i to ne samo za prezvitere i djakone, već i za hipodjakone? Koncil Trulski nije bio zadovoljan samo ovim kanonom, već on izdade u ovoj velevažnoj stvari još šesti kanon, koji treći utvrđuje: „Budući da se prema apostolskim kanonima od onih, koji neoženjeni stupaju u duhovni stalež (*Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀποστολικοῖς κανόσιν εἴρηται τῶν εἰς κλήρον προαγομένων ἀγάμων*), smiju ženiti samo anagnoste i psalte (štoci i pojači), i mi čuvajući ovo odregujemo, da od sada nijedan subdjakon, djakon ili prezviter ne ima prava poslije rukopoloženja u brak stupiti. Usudi li se ovo učiniti, neka se odstrani. Hoće li se pak kogod od onih, što stupaju u kler, zakonom bračnim svezati sa ženom, neka to učini prije rukopoloženja za subdjakona, ili djakona, ili prezvitera.“² Ova dva kanona Trulskoga sabora dobila su i carsku sankciju od Justiniana Rhinotmetesa, kad se pomoću Bugarskom povratio 1705. godine iz Chersonskoga sužanjstva, kamo ga je 1695. protjerao Leoncije radi prevelikih nasilja.

Usprkos svim ovim oštrim i odregjenim odredbama crkvenih i državnih zakona uvukao se za carevanja Leona Filosa (886.—912.) zao običaj, da su se klericima poslije rukopoloženja puštale još dvije godine, e bi se u tom vremenu mogli oženiti. U trećoj noveli nalaže on pozivajuć se na stare kanonske odredbe, da se tomu zlu učini kraj, jer je takov brak nedopušten i sasma nezakonit i jer se zaista dolikuje, da se oni, koji su pozvani k duhovnom staležu, podignu nad osjetilnost.³ Da Leo

¹ *Τοὺς δὲ γαμετῆ μιᾷ συναφθέντας, εἰ χήρα ἢ φροσλείφθεισα ἐτύχανε, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμῳ ἐνὶ παρανόμῳ προσομιλήσαντες, τοιτέστι πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους, ἤδη ἐπὶ βραχὺν τινα χρόνον εἰρχθέντας τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ ἐπιτιμηθέντας . . . προδήχως διαλυθέντος αὐτοῖς τοῦ ἀδέσμου συνοικεσίου.* Zhishman op. cit. str. 476.

² *Σύνταγμα II.* 318.

³ C. E. Zachariae a Lingenthal, *Ius Graeco-Romanum*. Lipsiae 1857. III. 71. Zhishman 470.

ovdje pod klericima razumije i hipodjakone, dokazuje očitom time, što se pozivlje na stare odredbe.

Evo tako crkveno zakonodavstvo Istočne crkve, tako i pozni Nomokanoni. *Collectio Constitutionum Ecclesiasticarum* sakupljena poslije 578. od nepoznatog juriste u trećoj glavi imade kod 22. Justinianove Novele ovu primjetbu: „U 22. (Noveli kaže Justinian), da se niko poslije heirotonije počevši od hipodjakona i gore ne smije da ženi.“¹

5. Na isti način govore svi kanoniste, svi komentari kanona. Već sveti Vasilije Veliki oslanjajući se na 26. apostolski kanon nareguje u šestom svom kanonu: „Preljubočinstva τῶν κανονικῶν nemoj ubrajati u brak, nego na svaki način razvrgni njihov vez — Τῶν κανονικῶν τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλογίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπῆν αὐτῶν τὴν συνάφειαν.“² Pod riječju οἱ κανονικοὶ razumije sveti Vasilije ne samo regulares — monahe, već i svjetovne klerike, a među njima i hipodjakone. To se vidi ponajbolje iz toga, što on ovim kanonom nišani na starije naredbe, a to potvrguje izričito i sam Balsamon.³ Da se pak συνάφεια kod svetog Basilija proteže i na brak, što je poslije rukopoloženja sklopljen, svjedoči nam Aleksije Aristen.⁴ Sveti Vasilije nazivlje dakle ženidbu hipodjakona i drugih sveštenih lica poslije rukopoloženja jednostavno preljubočinštvom. Je li mogao jasnije izraziti nevaljanost ove ženidbe, je li mogao jače da naglasi impedimentum dirimens, što je sadržan u ovim svetim redovima? Sigurno ne. Ali ostavimo sv. Vasilija i svratimo svoj pogled na posljednje velike juriste i kanoniste Istočne crkve. Teodor Balsamon, patrijarha Antiohenski (1170.), koji je postao znamenitim radi svojih opazaka k Nomokanu Fotijevom, kaže na 6. Trulski kanon: „I radi toga raširujući sveti oci nauku, odrediše ovdje, da se žene anagnoste i psalte, a drugi kojigod od tih bio hipodjakon ili djakon ili prezviter ne smije uzeti poslije rukopoloženja zakonitu ženu.“⁵ Isto govori i kod 17. ka-

¹ Voell. et Justel. bibl. II. 1272. apud Zhishman 472. nota 5.

² Zhishman op. cit. 475. n. 1.

³ Σ. IV. 108. κανονικοὺς τοὺς ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένους φησὶν, ἄγονοι κληρικοὺς, μοναχοὺς, μοναστηρίας καὶ τὰς παρεκκλῆσιαν ἐπαγγελμαμένους.

⁴ Synopsis can. 6. 5. Basilii apud Zhishman (ib.) sv. 2.

⁵ Σ. II. 318.

nona svetog Basilija.¹ Drugi poznati komentarist Nomokanona Jovan Zonaras (1120.), znameniti bizantinski historičar i satnik carske tjelesne garde, a poslije monah na otoku Hagia Glykeria, jednako govori kao Balsamon. K 26. apostolskom kanonu primjećuje on, da se hipodjakoni, djakoni i prezviteri prije rukopoloženja, ako hoće ostati neženje, imadu pitati, da li to čine od svoje volje, jer poslije rukopoloženja ne mogu nikako da se žene.² Isto tako govori on kod 14. kanona Halcedonskog sabora.³ Treći napokon znameniti jurista iz 14. stoljeća Matija Blastaris, Vasilijanac, poznat po svom juridičkom djelu: Syntagma kata stoicheion. *Σύνταγμα κατὰ στοιχείων* (zbirka po alfabetu poreganih svjetskih i državnih zakona), ne zaostaje takogjer za Balsamonom i Zonarom. Na 14. Halcedanski kanon primjećuje on: „Hipodjakonima i djakonima i prezviterima zabranjena je sasma (t. j. ženidba poslije heirotonije).⁴ Oci na Halcedonskom saboru odlučiše naime gledom na anagnoste i psalte u 14. kanonu ovo: „Buduć da je u nekojim biskupijama čitaccima i pojačima dopušteno, da se žene, odredio je sveti sinod, da ne valja kojemu od njih inovjernu ženu uzeli“⁵, a Blastaris je onda dodao svoju opasku, da hipodjakonima i drugim višim licima nije nikako dopuštena ženidba.

Kad je evo tomu tako, kad neima nikakove sumnje, da je hipodjakonat upravo onako po istočnom pravu impedimentum dirimens matrimonii kao i drugi viši redovi, ne ćemo se čuditi, da veliki papa Benedikt XIV. u svojoj znamenitoj buli *Etsi pastoralis* odregjuje: „Praeterea si quis subdiaconus, diaconus vel presbyter post sacram ordinationem uxore mortua aliam duxerit, vel si uxorem non habeat ducere praesumpserit, statim ab ordine erit deponendus et ab illegitima uxore separandus, matrimonium enim post recensitos ordines nullum irritumque declaramus.“ Istina, da se ova bula proteže na Italo-Grke, ali nam ona ipak jasno otkriva mišljenje Rimskog prvoprijestolnika u ovoj točki.

¹ Σ. II. 24.

² *Σύνταγμα τῶν θείων κανόνων* op. II. cit. 33. Zonar. ad can. 26. Apost. *Μετὰ δὲ τὴν χειροτονίαν, γυναῖκας οἱ εἰρημένοι λαμβάνοντες καθαιροῦνται.*

³ Zonaras ad can. 14. Chalced. *Σύνταγμα* II. 252. Oba mjesta Zhishman 473. n. 7. i 472. n. 6.

⁴ Matth. Blastaris ad can. 14. Chalced. Σ, VI. 153.

⁵ Can. 14. Chalced. Σ. II. 251.

Mišljenje ovog pape odaje i Konstitucija za Kopte, u kojoj im nalaže: „*Recurrant ad apostolicam Sedem in casibus, si ob graves causas super matrimonio inito post ordines sacros concedenda dispensatio videbitur, tunc nullum verbum fiat de renovatione consensus.*“ Govori o hipodjakonima i prezviterima i kaže, da se ima dispenciacija moliti, ako se sklopi ženidba poslije reda. A zašto dispenciacija baš od njega samoga, ako je ženidba valjana? Što pak kaže, da ne treba obnoviti privole, u tom nema poteškoće, jer se brak može da uspostavi per sanationem in radice bez nove privole, budući da je ova smutnja samo iuris ecclesiastici.¹

Povucimo sad na koncu ove naše male raspravice zaključke.

1. Čvrsto stoji, da su hipodjakoni, djakoni i prezviteri pogledom na brak poslije heirotonije sasvim jednaki. Ko dakle dopušta da se hipodjakon ženi poslije rukopoloženja, mogao bi s istog razloga dopustiti svećeniku i djakonu, jer je ovaj impedimentum crkveni zakon, koji jednako sve obvezuje, a ne pazi na njihov viši ili niži položaj u crkvi. Ženidba ne može biti kod jednog više nevaljanom nego kod drugog, jer je u svih nevaljana i ništetna. Koordinaciju svih ovih crkvenih lica u ženidbi poslije rukopoloženja vidjesmo jasno izraženu u svim starim i novim spomenicima kanonskoga prava.

2. Svatko, ko samo malo promotri gornje navode, vidjet će, da je ženidba poslije rukopoloženja kako prezvitera i djakona, tako i hipodjakona ne samo proti zakonima crkvenim u širem smislu, već sasvim ništetna i nevaljana i prema tomu, da ovi redovi zajedno s hipodjakonatom nijesu samo impedimentum impediens već dirimens.

3. Dispenciaciju od ovog impedimenta može dati ili općeniti koncil u pravom smislu ili vrhovni poglavica cijele Crkve, a nipošto ne može da dadne pojedini biskup ili pojedini crkveni provincijalni sabori, a osobito ne oni, u kojima sjede i govore više svjetovnjaci nego crkvena lica, jer je zakon postavljen vrhovnim zakonodavnim tijelom i prema tomu ga samo takovo može legalno da dokine.

4. Prema onom, što smo rekli, bila bi veoma slaba ova argumentacija: Subdjakonat je niži red (ordo minor) u Istočnoj

¹ Papp-Szilágyi p. 431. i Noldin S. I. De matrim. (separata ed. Oeniponte 1906. Rauch-Pustet) 194 ss.

crkvi, a bićima crkvenima nižih redova je dozvoljeno, da se žene. Dakle je to dozvoljeno i hipodjakonima.

Zaključivanje iz razuma samog ne valja ovdje ništa, već mi moramo da pitamo, koji je red crkva postavila kao impedimentum dirimens, a koji nije. O hipodjakonatu znamo sigurno, da je crkva odredila, da imade uništavati svaku ženidbu. Dakle protivno slijedi. Prema gornjem silogismu mogli bi mi i mnogo drugih postaviti, koji bi rušili sasma odredbe crkvene, n. pr. lica, koja kane viši red da prime u Istočnoj crkvi, mogu se prije heirotonije ženiti. Biskupi spadaju u više redove, dakle se i oni smiju ženiti.

U ostalom razdioba: ordo maior i ordo minor ne opstoji stricte rečeno u Istočnoj crkvi, već se dijeli jerarhija na tri stepena *ἐντὸς τοῦ βήματος* t. j. oni, koji se dobivaju u oltaru po blagodati Duha Svetoga i na tri *ἐκτὸς τοῦ βήματος*, koji se dobivaju blagoslovom biskupa izvan oltara. Prva tri stepena: episkopi, prezviteri i djakoni zovu se još *ιερωμένοι*, a druga tri hipodjakoni, anagnoste i psalte *ὑπηρέται*.¹

¹ Milaš. Op. cit. 266.